

SİNANOĞLU'NUN *ÜMİDÜ'L- MÜZNİBİN* ADLI ESERİ
VE
ESERDE *VESİLETÜ'N-NECÂT*'İN İZLERİ

Ümîdü'l-Müznibîn by Sinanoğlu and
the Affects of *Vesîletü'n-Necât* on the Work

Dr. Ali Osman SOLMAZ*

ÖZ

Mevlit edebiyatımızda Hz. Muhammed'in doğumunun, miraç, hicret, vefat hadiselerinin anlatıldığı mesnevi olarak bilinmektedir. Türk Edebiyatında sevilerek okunan bir tür olmuştur. Onlarca müellif bu türde eserler vermiş olmasına rağmen en bilineni Süleyman Çelebi'nin halk arasında mevlit olarak da bilinen *Vesîletü'n-Necât*'ıdır. *Vesîletü'n-Necât* yazıldığı dönemden itibaren kendisinden sonra yazılan bu türdeki pek çok eser üzerinde etkisini göstermiştir. Bunlardan biri de *Ümîdü'l-Müznibîn*'dir. *Ümîdü'l-Müznibîn* Sinanoğlu tarafından H.883/ M.1478'de yazılmış mevlit türünde bir eserdir. Eserin müellifi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. *Ümîdü'l-Müznibîn*'in dili sade, anlaşılır, süssüz ve yalındır. Kullanılan kelimeler yönüyle eser Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmaktadır. Eserin, çoğu Milli Kütüphanede olmak üzere pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Nüshasının çokluğu halk arasında sevilerek okunduğu fikrini vermektedir. Eserde Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı mevlidinin etkileri bazı beyitlerde açıkça hissedilmektedir. Çalışmanın amacı hem *Ümîdü'l-Müznibîn*'i tanıtmak hem de eserde *Vesîletü'n-Necât*'ın etkilerini tespit etmektir.

Anahtar Sözcükler: Mevlit, Sinanoğlu, *Ümîdü'l-Müznibîn*, *Vesîletü'n-Necât*

ABSTRACT

Mevlit is known as mesnevi in which the incidents of the Prophet Mohammed's birth, ascension, hejira and death are narrated. It's a genre that's fondly read in Turkish literature. Although several writers have produced works in this genre, the most known of them is Suleyman Celebi's *Vesîletü'n-Necât* that's called people as Mevlit as well. Since the time it was written *Vesîletü'n-Necât* has become influential on many other works of this genre written after it. One of these works is *Ümîdü'l-Müznibîn*. *Ümîdü'l-Müznibîn* is a work written by Sinanoğlu in 883/1478 in the genre of mevlit. There is not enough information about the author of the work. The language of it is simple, clear and plain. It represents the peculiarities of the Old Anatolian Turkish from the aspect of the words used. The work has many copies most of which are in National Library. The fact that it has many copies suggests that it was popular among the people. The affects of *Vesîletü'n-Necât* by Suleyman Celebi are felt in some couplets. The purpose of this study is to introduce *Ümîdü'l-Müznibîn* and to determine the affects of *Vesîletü'n-Necât* on the work.

Key Words: Mevlit, Sinanoğlu, *Ümîdü'l-Müznibîn*, *Vesîletü'n-Necât*

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aosolmaz@yahoo.com

Giriş

Mevlit, doğma, doğum; insanın doğduğu yer anlamlarını taşımakla birlikte edebiyatımızda mevlit Hz. Muhammed'in doğumunun, miraç, hicret, vefat hadiselerinin anlatıldığı mesnevi olarak bilinmektedir. Bu türde Türk Edebiyatında onlarca eser verilmiş olmakla beraber mevlit denildiğinde daha çok Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı akla gelmektedir. Mevlit türü ve edebiyatımızdaki mevlitler hakkında yapılan çalışmalarda kapsamlı bilgiler bulmak mümkündür. (Pekolcay 1950; Mazıoğlu 1975; Okiç 1975; Alyılmaz 1999; Aksoy 2007, Akdağ 2008; Ekinci 2011; Köksal: 2011) Yazıldığı günden günümüze kadar halkın teveccühüne mazhar olan *Vesîletü'n-Necât* hem döneminde hem de sonraki dönemlerde yazılan mevlitler üzerinde etkisini fazlaca hissettirmiştir. Hatta diğer şairlerin mevlitleri Süleyman Çelebi'nin gölgesinde kalmışlardır (Yazar 2008: 486). Bu eserlerden biri de Sinanoğlu tarafından yazılmış olan *Ümîdü'l-Müznibîn*'dir.

Eserin adı, yazılış tarihi ve müellifi

Eserin adı ve yazılış tarihi metinde açıkça belirtilmemiştir. Bu ifadeye göre Sinanoğlu eserine *Ümîdü'l-Müznibîn* adını vermiş ve eseri 7 Şaban 883'te tamamlamıştır. Miladi takvime göre 3 Kasım 1478'e denk gelmektedir. Tarih Çevirme Kılavuzu (<http://193.255.138.2/takvim.asp>) (16.04.2012)

Ümîdü'l-Müznibîn didüm buña ad
Oğyanlar kıyâmetde ola şâd (80 b 10)
Dağı tarihi budur bilgil ey cân
Sekiz yüz seksen üç yıl şehir-i şa'ban (80b11)
Kim olmuşdu andan *yedi* gün hem
Ki hatm oldu kitâb vallâhü a'lem (80b12)

1304 (1886) istinsah tarihli 06 Mil Yz A 2578 numarada kayıtlı Milli Kütüphane nüshasında ise eserin yazılış tarihi son iki beyitte şöyledir:

Dağı tarih budur kim bilgil evvel
Biñ altmış yıl rebi'ül-evvel
Ki şehriñ olmuş idi ibtidâsı hem
Tamâm oldu kitâb vallâhü a'lem

Buna göre eserin 1060 yılı rebi'ül-evvel ayının başlarında Mart 1650 tarihinde yazıldığı söylenmekte olsa da muhtemelen bu, eserin bu tarihte istinsah edilmiş bir nüshasından kaynaklanmaktadır. Eserin diğer nüshalarında yazılış tarihinin açık olması bu konuda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Sinanoğlu'nun hayatı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Müellif hakkındaki bilgilerimiz eserdeki bilgilerle sınırlıdır. Eserde çeşitli yerlerde müellif kendi ismini zikretmektedir. Adının geçtiği dört yerde Sinanoğlu isminin *za'if* kelimesi ile birlikte bulunması bazı kayıtlarda

müellifin Sinanoğlu Zaifi olarak kaydedilmesine yol açmıştır. İsim iki yerde İbn-i Sinan şek-
lindedir. Eserde müellifin ismini zikrettiği beyitler şunlardır:

Sinānoğlı za'îfiñ ey ħudāya
Yeri yokdur ħapuñdan özge vara (2b 14)
İlāhi bu *Sinānoğlı za'îfi*
Ĥapusına ħabîbüñ eyle ğılmān (5b6)
Sinānoğlı za'îfi gör ki ħaddin bilmeyüb söyler
Ĥabîbüñ vaşfını söyler utanmaz yüz ħarasından (21b8)
Anuñ ħapusınıñ ğayrı ħapuya eyleme muĥtāç
Sinānoğlı za'îfiñi ki sensin ħāsımü'l erzak (57a1)
Ey *Sinānoğlı* resûlüñ medĥini biñ der isen
Daĥı yüz biñ yıl senüñ ömrüñ olursa cāviđān (7b7)
Yüzi ħara *Sinānoğlı* ħulını ħılma red ey şāh
Rızāñı umar ol 'āciz ki maĥrûm itme ey sübhān (28a1)
Ey *Sinānoğlı* ħaçan vaşf idesin ol serveri
'Aşĥını kesb ide gör saña yeter saña yeter (32b7)
Bu *Sinānoğlı* ħabîbi ancaĥ dir 'āşĥıkam
Nice 'āşĥı gözlerinden pes dökülen ħan degil (33b2)
Ümmetinden olduñ ise sen daĥı
Ey *Sinānoğlı* yüri şād ol yüri (38a12)
Ey *Sinānoğlı* yüri var ĥizmetin it ħulı ol
Dutmayanlar sünnetin bil 'ākıbet maĥhûr olur (62b5)
Bu ħadar didüğim *ibn-i Sinānuñ*
Ĥapusında ğulamıdur ħün anuñ (37 a 13)
Diyesin ki şāha *ibn-i Sinānı*
Ĥapuñdan redd ħılmayā rab anı (78a 17)

Eserin Nüshaları ve Kelime Kadrosu

Mevlit türü halk arasında çokça sevilip okunduğu için eserlerin nüshaları çoktur. Sinanoğlu'nun eserinin de çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Bunların bazıları *Mevlid*, bazıları ise *Ümîdü'l Müznibîn* adıyla kayıtlıdır. Ayrıca, Sinanoğlu, Mu'cizât-ı Mustafâ (A.S.) 06 Mil Yz A 3367/2 , Sinanoğlu Zâ'ifi, Mucizât-ı Resulullâh 06 Mil Yz A 2437/2 ad ve numarayla kayıtlı eserler farklı eserler olmayıp *Ümîdü'l Müznibîn*' in içerisindeki bölüm başlıklarının adını taşıyan eksik nüshalardır. Eserin Kültür Bakanlığı Türkiye Yazmalarında kayıtlı bazı nüshaları ise şunlardır: *Sinānoğlı, Ümîdu'l-Müznibîn 06 Mil Yz A 9502; Sinānoğlı, Ümîdü'l-Müznibîn 19 Hk 6719 ; Ümîdü'l-Müznibîn, 10 Ed 100; Hoca Sinanoğlu Mevlid 06 Mil Yz A 2578 ; Sinānoğ- lu Mevlid 06 Mil Yz A 3813/2 ; 06 Mil Yz A 3367/1; 06 Mil Yz A 8827 ; 06 Mil Yz A*

9382. (https://www.yazmalar.gov.tr/detayli_arama.php -16.04. 2012-) Yine bu nüshalar dışında eserin şu nüshalarının kayıt numaraları belirtilmiştir: Süleymaniye Kitaplığı, Süleyman Sırrı nr.418, AÜ DTCF Kitaplığı nr. 9, Kasidecizade 418, Raif Yelkenci. (Ceyhan 2000:93) Bunların dışında Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp. 165/2; Hüseyin Kocabaş Ktp. TY 192; İÜEF TDE Böl. Seminer Kitaplığı Nu. 4018; M.Fatih Köksal Ktp. Yz. 93/2 (Köksal 2011: 61) nüshaları da mevcuttur.

Milli Kütüphane' de 06 Mil Yz A 9502 numarayla kayıtlı nüsha 80 varak olup yaklaşık 2500 beyit civarındadır. Çalışmada verilen sayfa ve beyit numaraları bu nüshaya aittir. Bu nüsha ile Çorum nüshası karşılaştırılarak bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹ Eserin pek çok nüshasının günümüze kadar ulaşması eserin döneminde ve sonrasında halk tarafından sevilip okunduğunun önemli bir göstergesidir. Eserin dili sade, anlaşılır, süssüz ve yalındır. Eserin yazılış sebebi sevap kazanmak ve çoğu mevlitte görüldüğü üzere amel defterinin sevap hanesinin kıyamete kadar açık kalmasını sağlamak, ahirette şefaate, saadete erişmektir. (Ceyhan 2000: 90) Şu örnek beyitler de bunu tasdik eder niteliktedir:

Benüm daḥı birâderler murâdum
Ḥabîb' âşıkları ile anıla adum (4a 1)

İdeler bu za'îf kula du'âlar
Olur maḳbûl bil ol demde du'âlar (4a 10)

Ümîdü'l-Müznibîn'de arz-ı hâcât, tevhid, Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılması, Hz. Muhammed'in vücuda gelmesi, Medh-i Resûl a.s, mucizeler, vefat bölümleri temel bölümler olarak yer alır. Bunların yanında alt başlıklar da mevcuttur.

Eser Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşımakta olup, o dönemin yaşayan diline ait olup bugün kullanılmayan çokça kelimeyi ihtiva etmektedir. Bunlardan belirgin bir kaçışunlardır:

Avadan, arkun, aruk, bayık, bay, bigi, çalab, degürmek, dükeli, epsem, em, esrik, geñez, ıssı, iñen, irgürmek, kakımak, kamu, kancaru, kanḳı, karavaş, kığır-mak, kucaşmak, oḥt, okraşmak, oñulmak, oñat, sağış, segirdmek, sınıuk, söykenmek, uçmak, süci, tañlamak, uğru, silkindü, taya, toylamak, yağı, yağır, yarağ, yegrek.

Ümîdü'l-Müznibîn' de Vesîletü'n-Necât'ın İzleri

Mevlit denildiğinden halk arasında ilk akla gelen eser kuşkusuz Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu *Vesîletü'n-Necât*'tır (VN). Türk Edebiyatında yazılan mevlitlerin en çok sevileni ve hâlâ okunagelenidir. Eser Hicri 812 yılında yazılmıştır. Kendisinden önce

¹ Ahmet Kiraz, Sinanoğlu Ümîdü'l-Müznibîn (Giriş- Çeviri yazılı Metin – İnceleme - İndeks), Tokat 2011.

yazılan eserlerle benzer yönleri olsa da (Karahan 2011:179-183) kendinden sonraki mevlitlere etkisi oldukça büyüktür. *Vesiletü'n-Necât* tan hicri takvime göre 71 yıl sonra yazılan *Ümîdü'l-Müznibîn* (H.883) ondan yaklaşık üç kat daha hacimlidir. Ancak yer yer eserde VN' ın etkileri sezilmektedir. Bu etkiler eserin beyit sayısı göz önüne alındığında sınırlıdır. İki eserde de temel bölümler (münacat, Hz. Muhammedin ruhunun yaratılması, Hz. Muhammedin vücuda gelmesi, Peygamberin vasıfları , mucizeler, vefat bölümleri) ortak sayılabilir. Ancak Sinanoğlu'nun eserinde mucizeler daha kapsamlı olup, sayısı çoktur. Yine eserde kıssa-i deve, kıssa-i Yahudi, Ukaşe Hikâyesi başlıklı bölümler yer alır. Bu bölümler bazı *Vesiletü'n-Necât* nüshalarında yer alsa da bunların sonradan eklendiği ve esere ait olmadığı belirtilmiştir. (Timurtaş 1970: VIII)

Aşağıda ele alınacak beyitlerin kelime ve motifleri birbirlerine dikkat çekecek kadar benzemektedir. *Vesiletü'n-Necât*'a ait beyitler F. Kadri Timurtaş'ın hazırladığı eserden alınmıştır. (Timurtaş 1970)

Hz. Muhammed'in dünyaya geliş tarihini anlatan beyitler çok benzerdir.

Rebî' ü'l-evveliñ bir nicesinde
On ikinci ve isneyn gicesinde (9b 4)
Ol rebî'ül-evvel ayı nicesi
On ikinci gice isneyn gicesi (VN 187)

Doğum sonrası görülen olağanüstü olaylar yine benzer beyitlerle anlatılmaktadır.

Evümden didi yir nūr oldı zāhir
Cihānı ıapladı pes evvel āhır (5b12)
Berk urup çıkdı evümden nāgehān
Göklere irdi vü nūr oldı cihān (VN 190)
Dağı hem gökden indi üç 'alemdir
Biri mağribde urdı pes ıademdir
Biri maşrıqda diñledi bil ey yār
Şalavāt vir ıabībe cānı o yār
Birisı ka' be üstüneydi anuñ
İşit bu sözleri şād eyle cānuñ (5b 13-14-15)
Üç alem dahı dikildi üç yire
Her birisi eydeyim nire nire
Mağrib ü maşrıqda ikisi anun
Biri damına dikildi Kabenün (VN 193-194)
Göricek anları bildüm ben ey şāh
Yağın oldı cihāna gele ol māh (5b 16)
Görürem şoñra ben yarıldı divār

Göründi gözlerime şöyle kim var (6a 1)
Bildüm anlardan ki ol halkun yeği
Kim yakın oldu cihâna gelmeği
Yarılup dîvâr çıktı nâgehân
Üç bile hûrî bana oldu ayân (VN 195-197)
 Hürilerdi görünenler hüriler
 Hâbîbi birbirine muştularlar (6a 2)
Çevre yanuma gelip oturdılar
Mustafâ'yı birbirine muştular (VN198)
 Şuşadım şu diledim anda içem
 Tolu bir kıf bana şundılar ol dem (6a 7)
 Şovuk kırdan dağı hem südden ağıdır
 Dağı lezzetde baldan tatlurakdur (6a 9)
Susadum su diledüm içmekliğe
Virdiler bir kıf ki dolu şerbeti
Kardan ağ îdi ve hem soğuk idi
Dağı şirindi şekerden lezzeti (VN 215-216)
 Gelüp benüm yine bir ak kuş ey cân
 Şıgadı arkamı kuvvetle ol an (6a 11)
 Hemân toğdı pes ol demde Muhammed
 Cihân içini tutdı nūr-ı Aşmed (6a 12)
Geldi bir ak kuş kanadıyla benüm
Arkamı şıgadı kuvvetle katı
Toğdı ol saatte ol şah-ı rûsul
Kim anunla buldı âlem izzeti (VN 218-219)

Yukarıdaki benzer beyitler Sinanoğlu'nun eserini yazarken Süleyman Çelebi'nin eserini gördüğünü, okuduğunu ve etkilendiğini göstermekle beraber yaklaşık iki bin beş yüz beyitlik eserde bu etkinin sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Her iki eserde de benzer olan beyitlerin bir kısmı Kadı Darir'in Mevlid'inde de benzer kelimeleri ihtiva etmektedir ki bu Süleyman Çelebi vasıtasıyla Darir'e bağlanabilir. (Karahan 2011:178)

Sonuç

Ümîdü'l-Müznibîn, Sinanoğlu tarafından 15. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyan, süssüz ve yalın bir dille kaleme alınmış bir mevlittir. Eserde yer yer *Vesiletü'n-Necat*'ın etkisi hissedilse de hayli kapsamlı oluşu sebebiyle bu etki sınırlıdır. Eserin farklı tarihlerde istinsah edilmiş nüshalarının günümüze ulaşması onun geçmişte uzun süre okunduğu kanaatini vermektedir.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Soner. Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Üzerine, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 36, (2008): 81-98.
- AKSOY, Hasan, "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul, (2007) C.V, S. 9.
- ALYILMAZ, Semra. Mevlit ve Türk Edebiyatında Mevlit türü, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 13, (1999): 195-202.
- CEYHAN, Adem Süleyman Nahifinin Mevlidü'n-Nebi Mesnevisi, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 14,(2000): 89-141.
- EKİNCİ, Ramazan. Erzurumlu Osman Sirâceddin ve Mevlid-i Şerifi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2 (2011) s.262-289.
- KARAHAN, Leyla. Türk Dili Üzerine İncelemeler, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- KÖKSAL, M. Fatih. Mevlid-nâme, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- MAZIOĞLU, Hasibe. Yeni Mevlid Metinleri, 1. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bilimsel Bildiriler (Ankara, 27-29 Eylül 1972) Ankara: Türk Dil Kurumu 1975, s.73-95.
- OKIÇ, M. Tayyib "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum, (1975) S. 1, s. 17-24.
- PEKOLCAY, Necla. Türkçede Mevlid Metinleri, İÜ Edebiyat Fak. Doktora Tezi, İstanbul: 1950.
- Süleyman Çelebi, Mevlid (Haz. F.Kadri Timurtaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- YAZAR, Sadık. Cismi ve Mevlidi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1/2 (Kış 2008). 485-515.

<http://193.255.138.2/takvim.asp> (16.04.2012)

https://www.yazmalar.gov.tr/detayli_arama.php (16.04.2012)